

François Tournier, *L'explicitation d'un concept*, «Philosophiques», Avril 1979, 65-119 και βιβλιογραφία.

Ἡ μελέτη ἀφορᾷ τὴ διερεύνηση τῆς ἐσωτερικῆς δομῆς καὶ τῆς λειτουργίας τῆς ἐννοιολογικῆς ἀνάλυσης (explication) καὶ τῆ διαφοροποίησής της ἀπὸ τὴν ἐξήγηση (explication).¹ Στὴ «Φιλοσοφία» τὴν παρουσιάζουμε γιὰ τὸ γνωσιολογικὸ ἐνδιαφέρον της καὶ γιὰτὶ ἀπαιτεῖ προσπάθεια ἀπόδοσης ὄρων στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Ὁ συγγραφέας τῆς μελέτης Fr. Tournier συνδέει τὸν ὄρο explication μὲ τὴν ἐννοια: «Ἡ ἀνάλυση εἶναι νοητικὴ διαδικασία ποὺ στοχεύει στὴ διασάφηση μιᾶς ἐννοιας, μιᾶς πρότασης, ἐνὸς κειμένου· ἡ ἐξήγηση εἶναι νοητικὴ διαδικασία κατανόησης τῶν ἐμπειρικῶν γεγονότων. Στὴν πρώτη περίπτωση τὸ ἐρευνητικὸ ἀντικείμενο εἶναι γλωσσικὲς ἐκφράσεις καὶ τὸ νόημά τους· στὴ δεύτερη, τὰ γεγονότα καὶ ἡ διατύπωση τῶν ὄρων τῆς πραγμάτωσής τους» (68). Στόχος τῆς μελέτης δὲν εἶναι νὰ χαράζει τὴ διαχωριστικὴ γραμμὴ ἀνάμεσα στὸ γεγονὸς καὶ στὴν ἐννοια, ἀλλὰ νὰ δείξει τὴ σημασιολογικὴ διαφορὰ τους, ν' ἀποδείξει τὴ διάκριση τῶν ἐρμηνευτικῶν ἐνεργειῶν στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση.

Στὴν προσπάθειά του νὰ λύσει τὸ πρόβλημα τῆς ἐννοιας τῆς ἀνάλυσης (explication) ὁ μελετητὴς ἀναφέρεται στοὺς Carnap, Hempel καὶ Oppenheim. Στὸν πρῶτο (*The two Concepts of Probability*, 1945) δὲν πρόκειται ἀκριβῶς γιὰ τὴ διάκριση ἀνάλυσης (ἐννοιας)/ἐξήγησης (γεγονότος), ἀλλὰ γιὰ τὴ διάκριση μὴ τυπικῆς/τυπικῆς ἀνάλυσης. Στὸν Carnap ἀνήκει ἡ διχοτομικὴ κατηγορία: explicandum/explicatum, ἐννοιας ποὺ χρειάζεται ἀνάλυση καὶ ρητῆς (ἐξακριβωμένης) ἐννοιας. Explication εἶναι ἐδῶ ἡ εἰσαγωγή μιᾶς ἐννοιας σαφοῦς στὴ θέση μιᾶς ἐννοιας ποὺ χρειάζεται ἀνάλυση.² Σταδιακὰ γίνεται ἡ ἀντικατάσταση τῆς πρώτης κατηγορίας μὲ τὴ δεύτερη. Στοὺς Hempel καὶ Oppenheim (*Studies in the Logic of Explanation: Philosophy of Science* 1948, 135-175) πρόκειται γιὰ ἀντικατάσταση μὴ ρητῆς ἐρμηνείας μὲ τὴν τυπικὴ στὸν ὅρισμό μιᾶς ἐννοιας (explanans/explanandum), γιὰ λογικὴ ἐρμηνεία τῆς explanation ὅπως χρησιμοποιεῖται στὶς ἐμπειρικὲς ἐπιστῆμες.³

1. Οἱ ἀγγλικοὶ ὄροι εἶναι α) γιὰ τὸ explication: explanation, β) τὸ explication: explication. Ἑλληνικὰ εἶναι σημασιολογικὰ ἰσοδύναμοι γιὰ τὸν πρῶτο ὁ ὄρος: ἐξήγηση/αἰτιολόγηση, γιὰ τὸν δεύτερο: ἀνάπτυξη/ἀνάλυση. Γιὰ τὸ θέμα βλ. καὶ J. Cl. Piguet, *La connaissance de l'individu et la logique du réalisme*, Neuchâtel 1975, 1471.

2. Ὁ Tournier (115) λέει ὅτι ἡ ἐκφραση «εἰσαγωγή μιᾶς ρητῆς ἐννοιας στὴ θέση μιᾶς μὴ ρητῆς», ποὺ εἶναι ἡ explication, ἀποτελεῖ ὀνοματικὸ ὅρισμό.

3. Ἡ μέθοδος τῆς λογικῆς ἀνάλυσης τῆς ἐννοιας τῆς explanation, ὅπως χρησιμοποιεῖται στὶς ἐμπειρικὲς ἐπιστῆμες στοὺς Hempel - Oppenheim περιλαμβάνει: α) δύο βασικὲς βαθμίδες τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης ποὺ συνιστοῦν τὸ ἐπίπεδο τοῦ explanans (προτάσεις μὲ τίς εἰδικὲς συνθήκες, προτάσεις θεωρητικὲς ποὺ περιέχουν τοὺς γενικοὺς νόμους), β) τὸ ἐπίπεδο τῆς ἐξήγησης (explanation). «Ἡ ἐξήγηση ἐνὸς γεγονότος (κατὰ τοὺς H. - O.) εἶναι λογικὴ σχέση ἀνάμεσα σ' ἓνα ζεύγος προτάσεων καὶ μιὰ πρόταση ποὺ περιγράφει ὅ,τι πρέπει νὰ ἐξηγηθεῖ (explanans/explanandum)», σ. 78. Ἡ ἐξήγηση ἐνὸς γεγονότος εἶναι ἡ ὑποταγὴ του σ' ἓνα γενικὸ νόμο. Στὴν περίπτωση αὐτὴ εἰσάγεται μιὰ

Παίρνοντας για παράδειγμα την ανάλυση της έννοιας της πιθανότητας τὸν Carnap ὁ μελετητὴς ἐπιχειρεῖ νὰ δείξει ὅτι ἡ θέση τοῦ θεωρητικοῦ τοῦ Λογικοῦ Ἐμπειρισμοῦ ἀφήνει στὴ σκιά μιὰ οὐσιαστικὴ συνιστώσα τοῦ δευτέρου γένους τῆς ἐρμηνευτικῆς διαδικασίας (ὄχι βέβαια ὅτι οἱ Carnap καὶ Hempel δὲν εἶχαν συνείδηση τῆς ὑπαρξῆς αὐτοῦ τοῦ προκαταρκτικοῦ τῆς πράξης τῆς ἐρμηνείας): «Ἄν δεχτοῦμε ὅτι οἱ διάφορες θεωρίες τῆς πιθανότητας (οἱ προηγούμενες ἀπὸ τὴ θεωρία τοῦ Carnap) εἶναι explicata διάφορα ἀπὸ τὴν έννοια τῆς πιθανότητας καὶ ὅτι τὸ ἀντίστοιχό τους explicandum εἶναι διάφορο ἐκείνου τοῦ Carnap, τότε δὲν ὑπάρχει τρόπος νὰ γνω- σουμε ἂν τὸ explicatum τὸ δικό του εἶναι πιὸ ἱκανοποιητικὸ ἀπὸ αὐτὸ τῶν προγενεστέρων του, καὶ τὸ θέμα δὲν ἔχει νόημα» (75).⁴ Ὁ Tournier προτείνει νέο ὅρισμό: ἡ ανάλυση (explicitation) εἶναι σχέση ἀνάμεσα σὲ μιὰ έννοια πὺ προκαταρκτικὰ πρέπει νὰ ἔχει προσδιοριστεῖ (preexplicandum) καὶ σ' ἓνα ζεῦγος, πὺ σχηματίζεται ἀπὸ μιὰ μὴ σαφὴ καὶ μιὰ σαφὴ έννοια (explicandum/explicatum), τὸ ὁποῖο τῆς ἀντιστοιχεῖ (66).⁵ Ὁ ἴδιος παρατηρεῖ ὅτι ἡ διαφορὰ του ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὡς πρὸς τὸ ἐρμηνευτικὸ σχῆμα εἶναι ὅτι ξεφεύγει ἀπὸ ὁποιοδήποτε τύπο κανονοποίησης. Ὁ λογικὸς ἐμπειρισμὸς καὶ μιὰ θεώρηση ἰδανικοῦ τύπου τῆς ανάλυσης ἐπιζητοῦν νὰ θέσουν a priori κανόνες. Ἀτελὴς καὶ ἰδανικοποιημένος εἶναι κάθε «ὅρι- σμὸς τῆς ανάλυσης πὺ δὲν ἔχει ὑπόψη του παρὰ τὸ τεχνικὸ μέρος τοῦ ἐπι- στημονικοῦ λεξιλόγιου» (66).

Ἐδῶ βρίσκεται καὶ γιὰ μᾶς ἡ φιλοσοφικὴ σημασία τῆς μελέτης. Καί, μόλο πὺ συχνὰ οἱ «ἐπιστημονικοφανεῖς» κριτικοὶ θέλουν ἀπὸ μιὰ βιβλιο- παρουσίαση ἐπιτημητικὲς παρατηρήσεις γιὰ νὰ τὴ θεωρήσουν «κριτική», θὰ ἐπιμεινόμε νὰ ζητοῦμε στὰ ἔργα τῶν ἄλλων (à substantifique moelle), δηλαδὴ κάθε φορὰ τὸ οὐσιαστικὸ.

Ἀκριβῶς τὸ πρόβλημα τῶν κανόνων παρουσιάζει στὴ μελέτη ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ θεωρεῖται ἓνας ἀπὸ τοὺς ἄρμούς, πὺ συγ- κροτοῦν μιὰ ἐρμηνεία τῆς ἐρμηνευτικῆς ἐπιχείρησης, δίχως ὅμως καὶ νὰ συγκρατοῦν τὴν ἴδια τὴν ἐρμηνεία: οἱ κανόνες δὲν ἐξασφαλίζουν πάντα μιὰ ἐρμηνεία, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ καταστήσουν ἀπρόσφορη τὴν ἐρμηνεία πὺ δὲν τοὺς σέβεται. Ὁ Tournier χρησιμοποιεῖ τὴν ἔκφραση «à propos» (στὴ θέση πὺ ταιριάζει) προκειμένου νὰ δείξει τὸ παραδεκτὸ μιᾶς σύλληψης: π.χ. δὲν εἶναι παραδεκτὴ ἡ εἰσδοχὴ θρησκευτικῶν συλλήψεων στὴν περι-

νέα έννοια: ἡ έννοια τοῦ ἐπιστημονικοῦ νόμου. Ἡ έννοια τοῦ νόμου εἶναι ὑπερκαθο- ρισμένη.

4. Βλ. καὶ σ. 94. Γιὰ τὸ σύγχρονο ἐμπειρισμὸ καὶ τὶς ἐξηγητικὲς ἀδυναμίες πὺ πα- ρουσιάζει βλέπε τὴ θαυμάσια μελέτη τοῦ Καθηγ. Ν. Αὐγελῆ, *Ἡ προβληματικὴ τοῦ δε- δομένου στὸν νεώτερο ἐμπειρισμό*, Θεσσαλονίκη 1978, π.χ. σελ. 106.

5. Ὁ Tournier ἐπισημαίνει τὸ γεγονὸς ὅτι «ἡ συμφωνία» στὴν ανάλυση γιὰ ἓνα κοινὸ explicandum, «σπάνια πραγματοποιεῖται τόσο στὴ Φιλοσοφία ὅσο καὶ στὶς ἐμ- πειρικὲς ἐπιστῆμες». Τὸν ὅρισμό τῆς ἐρμηνευτικῆς διαδικασίας, ὅπως ἀναφέρθηκε, δομεῖ ὁ συγγραφέας πάνω στὴν έννοια τῆς σημασίας, πὺ στὰ θεμέλιά της ὑπάρχει μιὰ προη- γητικὴ χρῆση τῆς ἐρμηνευόμενης έννοιας καὶ τὸν κορμὸ της ἀποτελεῖ ἡ ξεκάθαρη ταυτό- σημη έννοια, πὺ φέρεται μὲ εἰδικὸ λεξιλόγιο «προερχόμενο ἀπὸ μιὰ θεωρία ἢ ἀπὸ ἰδιαί- τερες συλλήψεις» (103).

γραφή της έσωτερικῆς λειτουργίας τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐγχειρήματος. Αὐτὸ βέβαια δὲν εἶναι καινούργιο γιὰ μᾶς, ἀφοῦ μᾶς εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη, ποὺ ἐπιμένει στὴ μὴ μετάβαση σὲ ἄλλο γένος: οὐτε γὰρ ἐν ἄλλῳ τις γένει δύναται ἂν θεῖναι αὐτήν (Μτφ. Κ 9, 1066 a 9). Ἀπὸ τὴν ἄλλη θὰ συμφωνήσουμε μὲ τὸν Tournier, ποὺ ἐπιμένει ὅτι οἱ κανόνες δὲν εἶναι ὀρισμένοι, ἀφοῦ εἶναι πάντα δυνατό νὰ αὐξηθοῦν. Ἐνα πρόχειρο παράδειγμα θὰ ἦταν, νομίζουμε, διαφωτιστικό: οἱ σύγχρονες αἰσθητικές θεωρίες κρατοῦν ἀνοιχτὲς τὶς κατηγορίες κι ἔτσι μεγαλώνουν τὶς δυνατότητες ἑρμηνείας τοῦ αἰσθητικοῦ φαινομένου.

Δυναμισμὸ τῆς σκέψης ἀποκαλύπτει ἀκριβῶς ἡ κύρια θέση τῆς μελέτης: Ἡ ἔγνοια τοῦ Tournier εἶναι νὰ μὴν ὀριοθετηθεῖ ὁ ὀρισμὸς τῆς ἑρμηνευτικῆς ἀνάλυσης στὴν ἀπλὴ σχέση ἀνάμεσα σὲ μιὰ μὴ ρητὴ καὶ μιὰ ρητὴ ἔννοια, ἀλλὰ νὰ πλουτισθεῖ μὲ νέα βάση, ὡς σχέση ἀνάμεσα σὲ μιὰ ἔννοια ποὺ πρέπει προκαταρκτικὰ νὰ ἔχει προσδιοριστεῖ καὶ μιὰ ἔννοια μὴ σαφὴ: «Τὸ preexplicandum τὸ χρησιμοποιοῦμε γιὰ νὰ διακρίνουμε... τὴν προκαταρκτικὴ στὴ διασάφηση τοῦ explicandum ἐργασία καὶ ποὺ συνίσταται στὸ νὰ ἀποδώσουμε ἓνα ἰδιαίτερο καὶ μονοσήμαντο νόημα σὲ μιὰ ἔννοια» (94). Ἔτσι καὶ οἱ ρηματικοὶ τύποι: expliciter, expliciter ὀρίζονται ὁ πρῶτος ὡς: διασαφηνίζω τὴ σημασία μιᾶς γλωσσικῆς ἔκφρασης μὲ ἄλλες γλωσσικὲς ἑκφράσεις ἰσοδύναμες τῶν ὁποίων προϋποθέτω γνωστὴ τὴ σημασία· ὁ δεύτερος ὡς: διατυπώνω τοὺς ἀπαραίτητους καὶ ἱκανοὺς ὅρους τῆς πραγμάτωσης ἑνὸς ἐμπειρικοῦ γεγονότος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Αθῆναι

Αννα Κελεσιδου-Γαλανου

ΑΘΗΝΑΝ

Walter Schulz, *Ich und Welt. Philosophie der Subjektivität*, Pfullingen, Neske, 1979, 280 σελ.

Ὁ καθηγητὴς Walter Schulz δὲν εἶναι μόνον ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀξιολογότερους μελετητὲς τοῦ Γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ,¹ ἀλλὰ συχνὰ ἐξετάζει καὶ τὴ σημασία συγκεκριμένων ἀπόψεων τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς συστηματικῆς φιλοσοφίας. Τὸ ἔργο ποὺ ἐξετάζεται ἐδῶ, ἀναφέρεται στὴ φιλοσοφία τῆς ὑποκειμενικότητας ποὺ, σύμφωνα μὲ τὸν συγγραφέα ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Descartes καὶ κορυφώνεται στὸ γερμανικὸ ἰδεαλισμὸ καὶ στὴ φιλοσοφία τῆς ὑπαρξης. Χαρακτηριστικὸ τῆς φιλοσοφίας τῆς ὑποκειμενικότητας εἶναι ὅτι προσπάθησε νὰ δώσει ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα «ἐγὼ καὶ ὁ κόσμος» μὲ ἀφετηρία τὸ ἐγὼ καὶ κατεύθυνση πρὸς τὸν κόσμο. Ὁ συγγραφέας παρουσιάζει τὰ προβλήματα ἐκεῖνα ποὺ ἔθεσε ἡ φιλοσοφία τῆς ὑποκειμενικότητας καὶ ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ ἔχουν ἐπικαιρότητα, ἔστω καὶ ἂν οἱ λύσεις ποὺ ἔδωσε ἐκεῖνη δὲν ἦσαν ἐπιτυχημένες.

1. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ πολλὰ ἄρθρα γιὰ τὸ γερμανικὸ ἰδεαλισμὸ ὁ W. Schulz δημοσίευσε καὶ τὰ ἑξῆς βιβλία γιὰ τὸ φιλοσοφικὸ αὐτὸ ρεῦμα: *Der Gott der neuzeitlichen Metaphysik*, Pfullingen 1957.— *Das Problem der absoluten Reflexion*, Frankfurt/M. 1963.— *Die Vollendung des Deutschen Idealismus in der Spätphilosophie Schellings*, Pfullingen 1975².— *Johann Gottlieb Fichte - Søren Kierkegaard*, Pfullingen 1977².

